

Examen HAVO
2025

tijdvak 1
vrijdag 16 mei
9.00 - 12.00 uur

maatschappijwetenschappen

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 24 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 49 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord meestal geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.

Als er bijvoorbeeld twee redenen gevraagd worden en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1 Oefenstemmen

Bij deze opgave horen tekst 1 en figuur 1 uit het bronnenboekje.

Inleiding

In de periode voor de verkiezingen organiseren sommige gemeenten oefendagen. Op deze dagen kunnen burgers in een stembureau oefenen met het uitbrengen van hun stem. Dit zogenoemde oefenstemmen is voor burgers die anders misschien niet of ongeldig gaan stemmen, omdat stemmen in het stembureau voor hen lastig is. Dit zijn bijvoorbeeld vluchtelingen, mensen met een lichamelijke beperking en mensen met een taalachterstand.

Tekst 1 gaat over oefenstemmen voorafgaand aan de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen in 2023.

Gebruik de inleiding van deze opgave.

Gemeenten kunnen met het organiseren van dagen voor oefenstemmen sociale uitsluiting van bepaalde burgers tegengaan. Sociale uitsluiting kent vier componenten. Twee daarvan zijn geringe toegang tot sociale grondrechten en beperkte normatieve integratie.

- 1p **1** Noem een **andere** component van sociale uitsluiting die gemeenten met het organiseren van dagen voor oefenstemmen willen tegengaan.

Gebruik regel 1 tot en met 23 van tekst 1.

- 2p **2** Leg uit dat oefenstemmen kan bijdragen aan de politieke socialisatie van de deelnemers. Gebruik in je uitleg:
- de omschrijving van het kernconcept politieke socialisatie;
 - informatie uit regel 1 tot en met 23 van tekst 1 waaruit politieke socialisatie blijkt.

Gebruik regel 24 tot en met 42 van tekst 1.

Er zijn twee visies op de wenselijkheid van politieke participatie te onderscheiden.

- 2p **3** Beredeneer dat de gemeenten het oefenstemmen organiseren vanuit de ontwikkelingsvisie. Gebruik in je redenering:
- een omschrijving van de ontwikkelingsvisie;
 - informatie uit regel 24 tot en met 42 van tekst 1 om de ontwikkelingsvisie te illustreren.

Gebruik tekst 1.

- 2p **4** Beredeneer dat gemeenten met het organiseren van oefendagen op stembureaus de representativiteit van politieke besluiten kunnen vergroten. Gebruik in je redenering:
- de omschrijving van het kernconcept representativiteit;
 - informatie uit tekst 1 om representativiteit te illustreren.

Gebruik figuur 1.

Stel dat de ontwikkeling die te zien is in figuur 1 verband houdt met het gezag dat mensen toekennen aan de gemeenteraad.

- 2p 5 Beredeneer op basis van figuur 1 dat het gezag van de gemeenteraden de afgelopen veertig jaar is veranderd. Gebruik in je redenering:
- de omschrijving van het kernconcept gezag;
 - gegevens uit figuur 1 waaruit verandering blijkt.

Opgave 2 Open Hiring

Bij deze opgave hoort tekst 2 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Deze opgave gaat over een nieuwe sollicitatiemethode genaamd *Open Hiring*. Bij *Open Hiring* hoeven werkzoekenden, in tegenstelling tot bij traditionele sollicitatiemethodes, geen sollicitatiegesprek te voeren en zijn opleiding, ervaring en arbeidsverleden niet relevant. De enige eis is dat de werkzoekende denkt het werk aan te kunnen. Wie interesse heeft in een bepaalde baan, zet zijn of haar naam op een lijst van het bedrijf. Als de baan vrij is of komt, dan kan de eerste op de lijst direct aan de slag.

Gebruik regel 1 tot en met 35 van tekst 2.

Uit tekst 2 blijkt dat er in de stad Yonkers sprake is van sociale ongelijkheid.

Er zijn verschillende soorten sociale ongelijkheid te onderscheiden, zoals ongelijke verdeling van economische hulpbronnen.

- 2p 6 Beredeneer welke **andere** soort sociale ongelijkheid die van invloed is op het vinden van een baan, wordt tegengegaan met *Open Hiring*. Gebruik in je redenering:
- de naam en een voorbeeld van een andere soort sociale ongelijkheid;
 - informatie uit regel 1 tot en met 35 van tekst 2 om deze soort sociale ongelijkheid te illustreren.

Stelling: *Open Hiring* vergroot de subjectieve arbeidsmarktkansen.

- 1p 7 Wat betekent dit?
- A *Open Hiring* vergroot de mate waarin een werkgever de kansen van een werkzoekende op de arbeidsmarkt positief inschat.
 - B *Open Hiring* vergroot de mate waarin een werkzoekende zelf de kansen op een baan positief inschat.
 - C *Open Hiring* zorgt ervoor dat de werkgevers de arbeidsmarktkansen van werkzoekenden vergroten.
 - D *Open Hiring* zorgt ervoor dat er een grotere kans is dat werkzoekenden onafhankelijk van hun vaardigheden een baan vinden.

Gebruik regel 36 tot en met 80 van tekst 2.

Open Hiring heeft voor Dion Drew uiteindelijk geleid tot opwaartse sociale mobiliteit.

- 3p **8** Leg uit dat de opwaartse sociale mobiliteit van Dion Drew het gevolg is van zowel positietoewijzing als positieverwerving. Gebruik in je uitleg:
- een omschrijving van opwaartse sociale mobiliteit;
 - een omschrijving van positietoewijzing en informatie uit regel 36 tot en met 80 van tekst 2 waaruit de opwaartse sociale mobiliteit door positietoewijzing blijkt;
 - een omschrijving van positieverwerving en informatie uit regel 36 tot en met 80 van tekst 2 waaruit de opwaartse sociale mobiliteit door positieverwerving blijkt.

Gebruik regel 36 tot en met 80 van tekst 2.

- 2p **9** Beredeneer dat *Open Hiring* de identiteit van Dion Drew veranderd heeft. Gebruik in je redenering:
- de omschrijving van het kernconcept identiteit;
 - informatie uit regel 36 tot en met 80 van tekst 2 waaruit een verandering van identiteit blijkt.

Gebruik regel 36 tot en met 80 van tekst 2.

In tekst 2 wordt beschreven dat Dion Drew na de vele afwijzingen bij sollicitaties op het punt stond om weer drugs te gaan verkopen.

De bindingstheorie is een theorie om crimineel gedrag te verklaren. Er zijn verschillende typen sociale bindingen, waaronder cognitieve bindingen.

- 3p **10** Geef met behulp van de bindingstheorie en **twee andere** typen bindingen een verklaring voor het feit dat Dion Drew niet meer is teruggevallen in de drugscriminaliteit. Gebruik in je verklaring:
- een omschrijving van de bindingstheorie;
 - twee andere typen bindingen;
 - bij elk type binding informatie uit regel 36 tot en met 80 van tekst 2.

Opgave 3 Een tweede familie

Bij deze opgave hoort tekst 3 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Op Okinawa, een Japanse eilandengroep, leven mensen opmerkelijk langer, gezonder en gelukkiger dan de meeste mensen elders.

Onderzoeker Dan Buettner verklaart de hoge levensverwachting op Okinawa met de moai-traditie. Moai's zijn een soort tweede familie. Het zijn groepen waarin mensen vanaf hun kindertijd worden opgenomen. Deze opgave gaat over moai's op Okinawa, Japan.

Gebruik regel 1 tot en met 33 van tekst 3.

- 2p 11 Leg uit dat in de moai op Okinawa een sociale institutie te herkennen is. Gebruik in je uitleg:
- de omschrijving van het kernconcept sociale institutie;
 - informatie uit regel 1 tot en met 33 van tekst 3 waaruit sociale institutie blijkt.

Gebruik regel 1 tot en met 54 van tekst 3.

- 2p 12 Leg uit dat er tussen de leden van een moai sprake is van samenwerking. Gebruik in je uitleg:
- de omschrijving van het kernconcept samenwerking;
 - informatie uit regel 1 tot en met 54 van tekst 3 waaruit samenwerking blijkt.

Gebruik regel 1 tot en met 54 van tekst 3.

- 3p 13 Beredeneer met het hoofdconcept binding dat de samenleving op Okinawa minder geïndividualiseerd is dan de Nederlandse samenleving. Gebruik in je redenering:
- de omschrijving van het hoofdconcept binding;
 - informatie uit regel 1 tot en met 54 van tekst 3 om binding te illustreren;
 - de omschrijving van het kernconcept individualisering;
 - informatie uit regel 1 tot en met 54 van tekst 3 die je redenering ondersteunt.

Gebruik regel 1 tot en met 54 van tekst 3.

In tekst 3 staat dat de moai's zich tegenwoordig ontwikkeld hebben tot een culturele traditie voor sociale steun.

- 2p 14 Leg uit dat je zou kunnen spreken van een 'moai-cultuur'. Gebruik in je uitleg:
- de omschrijving van het kernconcept cultuur;
 - informatie uit regel 1 tot en met 54 van tekst 3 waaruit cultuur blijkt.

Gebruik regel 55 tot en met 71 van tekst 3.

- 2p 15 Leg uit dat in tekst 3 een verband wordt gelegd tussen gezondheid en sociale cohesie. Gebruik in je uitleg:
- de omschrijving van het kernconcept sociale cohesie;
 - informatie uit regel 55 tot en met 71 van tekst 3 waaruit sociale cohesie blijkt.

Gebruik tekst 3.

Hofstede onderscheidt zes verschillende culturele dimensies. Drie hiervan zijn:

- grote machtsafstand versus kleine machtsafstand;
- individualistisch versus collectivistisch;
- langetermijngerichtheid versus kortetermijngerichtheid.

De zes dimensies hebben elk twee polen. Zo heeft de dimensie individualistisch versus collectivistisch de pool individualistisch en de pool collectivistisch.

- 2p 16 Beredeneer bij welke pool van een **andere** dimensie van Hofstede de traditie van moai's op Okinawa past. Gebruik in je redenering:
- de naam en omschrijving van de gekozen pool;
 - informatie uit tekst 3 om de gekozen pool te illustreren.

Opgave 4 Inkomensafhankelijke boetes?

Bij deze opgave hoort tekst 4 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Verkeersovertredingen worden in Nederland bestraft met standaardboetes. De hoogte van een standaardboete is afhankelijk van de ernst van het delict en is voor iedereen gelijk. Hoogleraar Elena Kantorowicz-Reznichenko van de Erasmus Universiteit Rotterdam pleit voor inkomensafhankelijke boetes. De hoogte van een inkomensafhankelijke boete is afhankelijk van de hoogte van het inkomen van de verkeersovertreder.

Gebruik de inleiding van deze opgave.

Het strafrecht onderscheidt daadrecht en daderrecht.

- 2p 17 **a** Leg uit bij welk type recht het geven van standaardboetes voor verkeersovertredingen past.
- b** Leg uit bij welk type recht het geven van inkomensafhankelijke boetes voor verkeersovertredingen past.

Gebruik voor **a** en **b** in je uitleg telkens:

- een omschrijving van het begrip daadrecht of daderrecht;
- informatie uit de inleiding van deze opgave waaruit het gekozen type recht blijkt.

Gebruik regel 1 tot en met 35 van tekst 4.

Er zijn drie vormen van kapitaal.

- 3p 18 Leg uit welke vorm van kapitaal in het boetesysteem met standaardboetes de sociale ongelijkheid vergroot, volgens Kantorowicz-Reznichenko.

Gebruik in je uitleg:

- de omschrijving van het kernconcept sociale ongelijkheid;
- informatie uit regel 1 tot en met 35 van tekst 4 waaruit sociale ongelijkheid blijkt;
- de naam van een vorm van kapitaal;
- informatie uit regel 1 tot en met 35 van tekst 4 waaruit de gekozen vorm van kapitaal blijkt.

Gebruik regel 36 tot en met 49 van tekst 4.

Volgens Kantorowicz-Reznichenko schrikken inkomensafhankelijke boetes meer af dan standaardboetes. In regel 36 tot en met 49 van tekst 4 licht ze dit toe.

- 2p 19 Verklaar met de rationele keuzetheorie dat voor mensen met een hoog inkomen de afschrikwekkende werking van standaardboetes klein is en ook dat de afschrikwekkende werking van inkomensafhankelijke boetes groter is. Gebruik in je verklaring:

- bij beide soorten boetes een omschrijving van de rationele keuzetheorie;
- bij beide soorten boetes informatie uit regel 36 tot en met 49 van tekst 4 om de rationele keuzetheorie te illustreren.

Gebruik regel 36 tot en met 49 van tekst 4.

In regel 36 tot en met 49 benoemt Kantorowicz-Reznichenko een voordeel van inkomensafhankelijke boetes ten opzichte van standaardboetes.

Stel dat je wilt onderzoeken of dit genoemde voordeel klopt.

- 3p 20
- Formuleer een hypothese die je voorafgaand aan dit onderzoek zou kunnen stellen.
 - Benoem de afhankelijke en de onafhankelijke variabele in je hypothese.
 - Formuleer een vraag die je in een enquête zou kunnen stellen om de afhankelijke variabele te meten.

Gebruik regel 17 tot en met 54 van tekst 4.

In tekst 4 staat dat het invoeren van inkomensafhankelijke boetes al eens is voorgesteld door onder meer de politieke partij SP. De SP kan gerekend worden tot de socialistische stroming.

- 1p 21 Geef met een uitgangspunt van de socialistische stroming een argument tegen het systeem van standaardboetes. Gebruik in je antwoord:
- een uitgangspunt van de socialistische stroming;
 - informatie uit regel 17 tot en met 54 van tekst 4 die je argument ondersteunt.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

Gebruik regel 50 tot en met 75 van tekst 4.

In de redenen voor de politieke weerstand tegen inkomensafhankelijke boetes is een andere politieke hoofdstroming dan de socialistische stroming te herkennen.

- 2p 22 Geef met een uitgangspunt van deze **andere** politieke hoofdstroming een argument tegen het invoeren van inkomensafhankelijke boetes. Gebruik in je antwoord:
- een uitgangspunt en de naam van deze andere politieke hoofdstroming;
 - informatie uit regel 50 tot en met 75 van tekst 4 om het gekozen uitgangspunt te illustreren.

Gebruik de inleiding van deze vraag en regel 50 tot en met 75 van tekst 4.

In 2021 heeft de SP een motie ingediend om de mogelijkheden van inkomensafhankelijke boetes in Nederland nader te onderzoeken. Daarna heeft de Raad voor de rechtspraak hierover een rapport geschreven. De weerstand tegen inkomensafhankelijke boetes is echter groot, zoals uit tekst 4 blijkt.

Het barrièremodel is een model voor politieke besluitvorming. Het model onderscheidt vier barrières. Een daarvan is het (h)erkend krijgen van een wens, zoals een inkomensafhankelijk boetesysteem, als politiek probleem.

- 2p 23 a Leg uit welke **andere** barrière is genomen met de motie van de SP. Gebruik in je uitleg informatie uit de inleiding van deze vraag.
- b Beredeneer dat de eerstvolgende barrière lastig te nemen zal zijn. Gebruik in je redenering:
- de naam van de eerstvolgende barrière die nog niet genomen is;
 - informatie uit regel 50 tot en met 75 van tekst 4 die je redenering ondersteunt.

Het proces van politieke besluitvorming kan met het systeemmodel en met het barrièremodel geanalyseerd worden. Beide modellen benadrukken andere aspecten van politieke besluitvorming. Het barrièremodel legt de nadruk op een kernconcept in politieke besluitvorming.

- 1p 24 Welk kernconcept wordt in het barrièremodel het meeste benadrukt?
- A institutionalisering
 - B macht
 - C rationalisering
 - D representatie
 - E representativiteit
 - F sociale ongelijkheid

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.